

קלחת-הסכנות שבאפריקה הצפונית

מנסיונו הארץ-ישראלי והציוני ידוע-ידענו, עד כמה מורכבת נעשתה מדיניותו של העולם בתקופה האחרונה — וביחוד, מאז סיום מלחמת-העולם. פרשות פוליטיות שונות — הרחוקות כאילו זו מזו במהותן, והרחוקות אף לעתים מרחק-גיאוגרפי — משתלבות זו בזו; ואף „ענן ככה-היד“ שמעל לאופק יכול, לפתע, להתגלות כמקור סכנות רציני.

יש ללמוד הרבה מהעובדות (ומאלפות כאן גם הסברות) שבקטע קולע ממאמר-ראשי ב„פלסטיין-פוסט“ על „צרפת באפריקה הצפונית“. אם כי המאמר נכתב לפני כמה שבועות — לא נשתנה מאז המצב ביסודו, והקטע, הניתן להלן, מוסיף לשמש סיכום בהיר למציאות המדינית באותו חבל-עולם — ולמגמותיה הדינמיות האפשריות.

... „ראש-המשלה הצרפתי הגדיר את הדה-גוליום כ„רעל המסתנן לתוך עורקיהם של צרפת“. ועידת-הסוציאליסטים הצרפתיים דרשה ממשלת רמאדיה כי תגביר את מגמת-החירות בקר-המדיניות שלה בענייני מושבות. דינים וחשבונות מהימנים מצפון-אפריקה מעוררים רושם כאילו אלג'יריה ומרוקו הצרפתית הופכות מרכזי-משבר בכוח; מסתכלים בעלי-ניסיון סבורים כי אפשר ובעתיד לא רחוק תקום בשטחים אלה מהומה והתנקשות רצינית, אשר תתפשט משם לצרפת, תוך הפעלת גייסות צפון-אפריקאיים לתמיכה בתנועה הדה-גוליסטית, תמורת הבטחות, אשר בעלי-אינטרסים אמריקאיים מעודדים אותן, לעצמאות אלג'ירית ומרוקנית.

סוכנים אמריקאיים ונציגים של אינטרסים אמריקאים תעשיתיים ואיסטרטגיים הקדישו בזמן האחרון תשומת-לב גוברת והולכת לצפון-אפריקה. הם רואים כאחד מתפקידיהם לסייע להחלשת נטיות-התפתחות קומוניסטיות באפריקה הצפונית; אולם נראה הדבר כי אינם תופסים את העובדה, כי ע"כ שהם מחלישים את סמכותה של „הרפובליקה הרביעית“ — הריהם יוצרים לקומוניזם את ההזדמנות הנוחה ב„הא הידועה“. הידיעות מגלות כי קיימת איבה מושרשת ומתגברת בין האמריקאים שבאותו איזור לבין נושאי-המשרה הצרפתיים, פרט לאלה ביניהם שהם בעלי נטיות דה-גוליסטיות. הרושם הנו, כי האמריקאים שואפים לרכז בידיהם שליטה על בסיסים ואויר מסויימים, לפתח רשת-אלחוט ענפה ולהשיג זכויות כלכליים.

נשמר ועוד קיים בסיסים ואויר אמריקאי ב„פורט-ליאטה“; ויש כמה סימנים לכך כי מנסים להשיג את הסכמתו של הגנ. פרנקו לבנות בסיסי-

אוויר של ארה"ב בסהרה הספרדית, ריאורדה אורו ואותה כברת-חוף קטנה הידועה בשם איפני, השייכת לספרד, אך מצד היבשה, מכל עבריה, מוקפת שטחי מרוקו-הצרפתית. כן נעשו כמה מאמצים אמריקאיים לקבלת בסיסי-בלוב. לעומת אלה — וכמעשה-הפגנה, שנועד להודמן-בזמן עם המו"מ על "תכנית-מרשל" — נמסרו לידי הצרפתים תחנות-האוויר האמריקאיות בדקר ובקאזבלנקה.

תחילה קידמה ממשלת-צרפת בברכה את המתרחש; אולם מגמת-התפתחות, אשר לוזה עידוד אמריקאי מפורש למנהיגים המרוקניים והאלג'יריים של תנועת-העצמאות, החלה מעוררת דאגה מסויימת. ביחס למקרה עבד-אל-כרים, למשל, סבורים חוגים צרפתיים, כי היה זה עסק אמריקאי, כשהסכמת בריטניה באה ביוזמת נציגה שם. מגמות-התפתחות אלו מהוות את אחת התנועות-מאחורי-הפרגוד המדאיגות ביחסים הבין-לאומיים. ברור כי מעניינה של צרפת הוא, ומעניינן של כל ארצות היס-תיכוניות, ושל העולם כולו, כי מבט-בוחן יופנה לעברן...

* * *

הדברים, שבהם נגע הסיכום הנ"ל היקפם רחב מאוד (ואגב מקרה-עבד-אל-כרים נוגע הוא אף ב"מקרה" אחר שבמצרים — וכפרשנו אנו). אך כציר משמשת כאן סוגיתו המיוחדת של צפון-אפריקה הצרפתית. כמה פנים לסוגיה זו.

כלפי-חוץ — מזה יותר משנה החל "מסע-ההכשרה" של הליגה הערבית בתביעתה למתן עצמאות למרוקו, אלג'יריה ותוניסיה. מכאן נובע גם חלק מן החרדה המתוחה שמגלים עסקני המדינות הערביות לעתיד מושבות-איטליה שבצפון-אפריקה; קירינאיקה וטרפוליטניה (ראה, ב"מערכות" חוב' ל"ז את מאמרו של בריג. ס. ה. לונגריג) — אילו הועמדו שתי ארצות אלו תחת צורה כל שהיא של ריבונות ערבית — מקומית או אחרת — היה הדבר מקרב לגבולות תוניסיה את שטח השפעתה הבלתי-אמצעית של ה"ליגה" ומוסיף הרבה על מתיחות המצב הפנימי בשלוש הארצות הנ"ל; אך ספק רב הוא אם היו נמצאים ברשות הליגה היכולת או הרצון הדרוך לסיוע צבאי ישיר מול מתנגד כצרפת. בשטחים שבהם הוא כמעט "בבית", והם קרובים בהרבה למטרופולין מכפי שהיתה סוריה בשעתה.

ברם, המצב בפנים — בשטח הצפון-אפריקאי העצום שבהנהלתה של צרפת — איננו קל או בהיר כלל גם בלי מסיתים או מסייעים מבחוץ. חלק גדול מהאוכלוסיה מגלה — בנוסח ובתביעות שונים בכל אחת משלוש הארצות — אירצון ממצב הדברים הקיים, העשוי ללבוש צורות מוחשיות ביותר. הערבים (והברברים) של אפריקה-הצפונית שונים בהרבה מאנשי-סוריה באופים הכללי ובתכונות-הלוחמים שלהם (פרט, אולי, למרבית אוכלוסיתה של תוניסיה, שהיא נכנעת יותר ותוקפנית וגאה פחות מבני

אלג'יריה ומרוקו). באלג'יריה כבר ניתנה דוגמה בולטת למדי, למה עלולה להביא התפרצות המונית של אוכלוסיה כזאת. די יהיה לצטט כאן כמה שורות מתיאור קצר ומקוטע שניתן ב"מערכות", (חוב' כ"ח, עמ' 98) :
בראשית מאי, סמוך ליום הנצחון באירופה, פרצו מהומות רציניות באלג'יריה. כנופיות מזוינות של ערבים, בהנהגת חבריה של המפלגה האנטי-צרפתית הקיצונית, הידועה בשם "מנשר", ירדו מן ההרים אל העיר סתף, הרגו נכבדים צרפתיים וירו על ההמון שברחובות... המהומות בחבל קונסטנטינה נמשכו גם זמן-מה לפני ההתפרצות הנ"ל... ועוד : "בסוף מאי 1945 פירסם עתון צבא אמריקאי, לפי מקורות רשמיים-למתצה, כי בחודש מאי נהרגו ונפצעו באלג'יריה למעלה מ-10.000 מתמרדים ערביים ; כפרים שלמים נמחצו ע"י חיל-האוויר באיזור-המרד, דרומית-מערבית ודרומית-מזרחית מקונסטנטינה, עיר-ההרים. ביום אחד נערכו כ-300 גיחות של מפציצים בינוניים וכבדים (מתוצרת ארה"ב) להפצצת כפרים-מסוימים הקרב (מתוצרת בריטית) התקיפו בהפצצות-צלילה נקודות-מעוז בהרים. בשלבי-המרד הראשונים נרצחו 97 איירופיים, רובם פקידים קולוניאליים וחושבים אמידים, כאשר כנופיות ערביות התנפלו לפתע על בתים מבודדים וביצעו מעשי רצח גמהרים ואיומים, שמוראותיהם הזכירו את מלחמות האינדיאנים באמריקה".

לעומת מה שנחרחש אז באלג'יריה נראים הבעיות והניגודים שבתוניסיה באור מתון ושקט יותר. שם כריכות הן, מצד אחד, בקשיים הכלכליים (ההכרח בהגדלת היכולת של הייצור החקלאי) ומאידך — בחיכוכים פוליטיים : האוכלוסיה אינה מרוצה מן המעשה שעשו הצרפתים עם כיבושה של תוניס במאי 1943, שעל סמך טענת שיתוף-פעולה עם הגרמנים החליפו את ה"ביי" הקודם (השליט המקומי, בעבר — נציב-התורכים) באחר מבני-משפחתו ; מפלגת "דסתור" ("חוקה") תובעת תיקונים במשטר-הארץ, ואת סילוקה של ההשפעה הצרפתית-המכרעת (בכל מחלקות-המשלה ובכל מוסד, משרד וסניף-משטרה) ואת התקרבותה של תוניסיה למעמד של עצמאות. אכן, אם-כי מצויים כיום בתוניסיה גם חוגי-נוער העולים בקיצוניותם על "דסתור" — ואם כי בשביתה-כללית שנערכה בראשית אבגוסט היו גם סיסמאות לאומיות. נהרגו כ-20 איש וארעו גם כמה התנפלויות על בני-אירופה — בכ"ז אין ענין תוניסיה מדאיג את הצרפתים כמו זה של מרוקו.

כאן, בארץ מרחבים זאת, קשת-הנוף ושוקקת אוכלוסיה אמיצה וקנאית, חל, סמוך ל"תחיתור" הפוליטית הפתאומית של עבד-אל-כרים, מאורע אחר, שהוא, אולי, הדאיג את הצרפתים לא פחות מאותה בשורת-פתע ממצרים. השולטן, אשר נהג מנהג הסתגלות רבה לשליטה הצרפתית, נאם נאום, ובו הציג תכנית שלמה של דרישות-עצמאות. אין כמעט ספק בכך כי לא היה נוקט בצעד זה לולא סבר כי ימצא לא רק יד מדריכה, כי אם גם יד עוזרת

ותומכת (ראה בקטע המצוטט לעיל מ"פל. פוסט"). יתכן כי צרפת יכולה היתה לנסות לשנות את בסיסה משען שעליו היא נשענת במרוקו: תחת השולטן וחוג מקורבי השליט — לפנות אל שכבות אחרות ורחבות יותר. אך פרט לרובד דליל מאוד של אינטליגנציה "מתערבת", — וליהודי מרוקו — ספק אם תמצא הד רב לכך. הצרפתים ניסו אמנם (ביחוד — בשנות השלושים, ברצותם למנוע אפשרות של התפרצות מרדנית נוספת, כזו שבימי עבדאל-כרים) לפצל ולהפריד בין הערבים לברברים על-ידי עידוד הלאומיות העצמאית של הברברים; באותן השנים טרחו הרבה בטיפוח בתי-ספר לילדי הברברים, בלשונם-הם; ובדומה לזה פעלו גם בשטחים אדמיניסטרטיביים ומשפטיים שונים, בכל הנוגע לחיי השבטים. אך הכרתם הלאומית של הברברים — עם כל גאותם, ואף שנאתם לערבים — לקויה מכדי לשמש יסוד לבנין תרבותי וציבורי-פוליטי כזה; וגם אופיה הדתי של הלשון הערבית השפעתה ניכרת בהלכי-המחשבה של מושלמים-קנאים אלה. צרפת תולה עכשיו את תקוותיה ב"קצה-המערב" הזה של העולם המזרחי (מרוקו היא מערבית מצרפת — ושוכנת בחוף האטלנטי) בהצלחתו של הגנ. ז'ואן, שמונה כנציב במרוקו — למען ימשיך שם בדרכו של המרשל ליאטה: שליטה חזקה מזה, ופיתוח רבי-זמה — מזה. במרוקו נועדו לצרפת קשיים לא-מעטים. אולם, מחמת ריחוקה הגיאוגרפי מהמזרח, מצבה של מרוקו הנו כזה, שרק בתנאי של עזרה מוחשית מאוד מצד מעצמה מערבית היתה יכולה לעקור מתוכה, בעתיד-לא-רחוק, את השליטה הצרפתית הנוכחית.

יתכן, כי המורכב מכולם הוא המצב באלג'יריה. כאן הצטלבו גורמים מדיניים, גזעיים, משפטיים וגיאוגרפיים, והיו לפקעת אשר אין כמעט להתירה. כל הצעות הבאות לצרפת ל"יציאה" מאלג'יריה מוכרחות ליפול על אזנים אטומות. הארץ נחשבת כחלק מצרפת; יושבים בה כמיליון אירופאיים (צרפתים, ומקצת ספרדים ואיטלקים ש"הצטרפו"), היא מחולקת לשלושה "דפרטמנטים" צרפתיים (אלג'יר, אוראן, קונסטנטינה), וחונה בה תמיד חיל-מצב חזק, שחלק גדול ממנו — גייסות צרפתיים, הן מבני-המטרופולין והן גדודי-צרפתים שוכני-אפריקה. כל הנוגע להנהלה-העצמית המקומית התנהל במחוזות "צרפתיים" אלה בדומה לנהוג בדפרטמנטים של צרפת-מטרופולין; אלא שמזכות האזרחות נהנו רק התושבים הצרפתיים — ובנוסף עליהם מיעוט מושלמי מסויים, מאלה ששירתו כסמלים בצבא או שעמדו בבחינות-השכלה מסוימות והסכימו לקבל על עצמם את דין המשפט-האזרחי הצרפתי (דהיינו, להפקיע את עצמם מהשותפות העדתית של המשפט-הדתי המושלמי...). עתה הובא לבירור בפני הפרלמנט הצרפתי — וכבר נתאשר ביסודו — "סטאטוס" לאבסונומיה אלג'ירית, המגדיר אותה כ"קבוצת דפרטמנטים", אשר לה תהיה גם אספת-נבחרים משותפת: הבחירות

תערכנה בשתי קלפיות, בעלות נציגות שווה: צרפתית ומושלמית. אלא שעלולה לצמוח מכאן הכרעה בין השניים — ולא לטובת הצרפתים — בשל מציאותם של בוחרים מושלמיים מהסוג הנ"ל (וכן — קומוניסטיים) בתוך ה"קלפי הצרפתית". בחינות אלו של החוקה המוצעת, יותר מאשר, למשל, הקניית זכות הבחירה לנשים המושלמיות, הן הגורמות להיסוס ועיכוב רב בקביעת גורלה הסופי.

בסיכומו של דבר, צרפת אינה מעלה כלל על דעתה לנתר על זיקת אפריקה הצפונית אליה, דבר אשר (לפי נוסח המחשבה המשותף לרוב המפלגות והפרטים בצרפת) היה לא רק קורע ממנה ומפקיר כמיליון וחצי מאזרחיה, אלא גם הורס את כל ה"גג", אשר תחת צילו חוסה קיסרות המושבות שלה שבאפריקה המערבית והאקאטוריאלי, והיה שולל ממנה את "המשכה שמעבר לימ-התיכון", אשר בלעדיו אין לה, לא מבחינה משקית ותחבורתית ולא מבחינה איסטרטגית, מעמד של מעצמה גדולה. ובאם לא תסתייע ה"ליגה הערבית", נוסף על "סיכותיה" היא, גם באיזה פטיש-קנתור מתוצרת המערב — הרי שתצטרך, ודאי, להסתפק בדקירות הקנטה כלפי צרפת ולחפש לה שדות לבחונות פוליטיים אשר ייראו לה כקלים יותר — ובודאי ביתר-קורבה אל מרכוזה.

